

Tartu Veeriku Kooli õppekava Lisa 17

Tartu Veeriku Kooli ühiskonnaõpetuse ainekava

Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennastteostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku 15 seoseid ühiskonna põhi valdkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid erinevate sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega, lähtudes oma huvidest ja võimalustest.

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemisel, sh ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, vabadus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuri traditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikide maailma riikide elatustase ei ole võrdne ja maailmas on palju vaesust ning paljude inimeste materiaalne heaolu on võimalikuks saanud looduse ja tuleviku arvelt jne.

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste kujunemine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

I kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavasse. II ja III kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aina. II kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade kooseksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht.

III kooliastmes käsitletakse riiklike institutsioonide funktsioone ja toimimispõhimõtteid. Riigivalitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone. Oluline on pöörata tähelepanu kodaniku õigustele ning poliitika avaldumisele igapäevaelus. Majandus teemade

käsitlemine III kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele. Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult.

Õppeprotsessis on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö kavandamise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme ja võimaluse korral rakendatakse seda praktikas, nt demokraatia koolis, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus kodukohas jm.

Aktiivseks kodanikuks olemine tähendab kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult hääletamist valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse praktilise õppe võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt õpilaste võimekuse piires koolielu korraldamises, tarbijahariduses, kodanikualgatuses).

Õppes kasutatakse tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi.

Õppetulemused

II kooliaste

II kooliastmes käsitletakse sotsiaalseid suhteid, vabatahtliku tegevuse võimalusi ja tähtsust, demokraatia põhimõtteid, toimimist ja õpilase võimalusi selles osaleda ning töö ja tarbimise teemasid.

6. klassi lõpetaja:

- 1) teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi;
- 2) teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi;
- 3) teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma;
- 4) mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat;
- 5) teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti;
- 6) eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust;
- 7) teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata;
- 8) teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi;

- 9) teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja;
- 10) tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti;
- 11) oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada;
- 12) käitub teadliku tarbijana.

6. klass	
<p>Sotsiaalsed suhted. Inimesed meie ümber, lapse õigused ja kohustused, kool ja kooli demokraatia kogukond.</p>	<p>Õpitulemused Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) oskab kooli kogukonda kui ühiskonna osa iseloomustada; 2) kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis ja õpilasesinduse rolli koolielus; 3) nimetab inimõigusi ja selgitab nende olulisust; 4) nimetab lapse õigusi ja kohustusi, märkab laste õiguste rikkumist ja otsib vajadusel abi; 5) osaleb klassi otsustusprotsessides demokraatia põhimõtteid arvestades; 6) toob näiteid, kuidas inimeste õigused on seadusega kaitstud; 7) kaitseb seisukohta, et keegi ei ole seadustest kõrgemal; 8) toob näiteid koostööst oma kogukonnas: kodanikuühendused ja -algatused, noorte organiseeritud koostöövormid. <p>Õppesisu Koolielu üldised reeglid (kooli kodukord jms). Koolielu demokraatia põhimõtted koolis, kuidas õpilane saab toetada seda oma käitumisega. Sotsiaalsed suhted: lapse õigused ja Lapse õiguste konventsiooni tundmaõppimine.</p>
<p>Riik ja võim. Demokraatia Eesti Vabariigis.</p>	<p>Õpitulemused Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti. 2) nimetab Vabariigi Valitsuse, Riigikogu ja Vabariigi presidendi ning kohtu peamisi ülesandeid. 3) teab, kuidas kontrollitakse Eesti Vabariigis seaduste täitmist ning seda, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.

	<p>Õppesisu Rahva osalemine ühiskonna valitsemises Võimude lahusus. Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus Kohalik omavalitsus Seaduse ülimuslikkus, seadus kui regulatsioon Peamised inimõigused (õigus elada, õigus vabadusele ja inimväärikusele jne).</p>
<p>Kodukoht ja erinevad rahvarühmad. Kultuur rahvusliku identiteedi kandjana.</p>	<p>Õpitulemused Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) oskab tuua näiteid ühiskonna mitmekultuurilisusest; 2) teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi; 3) teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja - looja; 4) oskab nimetada oma kodukohas elavaid erinevaid rahvusi; 5) toob näiteid koostööst oma kogukonnas: kodanikuühendused ja -algatused, noorte organiseeritud koostöövormid; 6) loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi; 7) leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena; 8) tunneb ära ja toob näiteid kultuurikonfliktide ja kultuurilise diskrimineerimise kohta; 9) mõistab, et inimesed võivad näha maailma erinevalt; 10) toob näiteid erinevatest kultuurinähtustest, millega ta on kokku puutunud; 11) toob näiteid, milliste tunnuste põhjal saab inimene end kultuuriliselt määratleda. <p>Õppesisu Rahvuslikud ja usulised kultuuritraditsioonid. Mõne Eestis elava vähemusrahvuse kultuur. Mitmekultuuriline ühiskond. Eesti põhirahvus on eestlased. Ühistegevus ja traditsioonid peres, suguvõsas, koolis, kodukohas. Seosed perekonnal ühiskonnaga. Suguvõsa tähendus ja kokkutulekud. Kodanikuühendused. Naabrid ja naabrivalve.</p>
<p>Töö ja tarbimine.</p>	<p>Õpitulemused Õpilane:</p>

<p>Aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamise oskused.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) teab internetipanga ja pangakaardi kasutamisega seotud ohtusid ja käitub turvaliselt; 2) oskab oma aega ja tegevusi planeerida; 3) toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustest; 4) koostab eelarve etteantud piirides; 5) kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid; 6) selgitab näidete põhjal vajaduste, soovide ja võimaluste erinevusi. 7) tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid; 8) kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti; 9) käitub teadliku tarbijana. <p>Õppesisu Aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine. Eelarve koostamine. Teadlik tarbimine. Turvalisuse reeglid pangakaardi ja PIN - koodi kasutamisel.</p>
<p>Elukutse ja selle omandamine. Elukutsed ja õppeasutused. Töökultuur ja tööeetika.</p>	<p>Õpitulemused Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) iseloomustab, milliseid isiksuse omadusi, teadmisi ja oskusi eeldavad erinevad elukutsed; 2) selgitab, miks on ühiskonna toimimiseks vaja erinevaid elukutseid; 3) tunneb erinevaid erialasid, mida kõrgemates või kutseõppeasutustes õpetatakse; 4) teab, milline on töökultuur ettevõttes. <p>Õppesisu Elukutsed - teadmised ja oskused. Elukestev õpe. Elukutse omandamise võimalused. Töökultuur ja tööeetika. Töö ja palk.</p>
<p>Euroopa Liidu riigid ja rahvad, erinevad rahvused. Eesti naaberriigid.</p>	<p>Õpitulemused Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) teab Läänemere-äärseid riike ja näitab neid kaardilt; 2) esitab positiivseid ja negatiivseid näiteid riikidevahelisest koostööst või selle puudumisest; 3) tunneb ära ja toob näiteid kultuurikonfliktide ja kultuurilise diskrimineerimise kohta; 4) mõistab, et inimesed võivad näha maailma erinevalt; 5) toob näiteid erinevatest kultuurinähtustest, millega ta on kokku puutunud;

	<p>6) toob näiteid, milliste tunnuste põhjal saab inimene end kultuuriliselt määratleda.</p> <p>Õppesisu Eesti naaberriigid. Erinevad rahvused. Euroopa Liit.</p>
--	--

III kooliaste

III kooliastmes käsitletakse ühiskonda, ühiskonnaelu valdkondi ja sotsiaalseid suhteid ning riigi ja valitsemisega seotud teemasid.

III kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

Õpilane

- 1) teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega;
- 2) teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond;
- 3) tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta;
- 4) märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele;
- 5) teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid;
- 6) mõistab ühiskonna sektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas;
- 7) teab majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta;
- 8) analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest;
- 9) seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega;
- 10) analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost.
- 11) teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot;
- 12) teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt;
- 13) teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmelisusest;
- 14) hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid;
- 15) märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt;
- 16) analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.

9. klass

**Ühiskond ja sotsiaalsed suhted:
kuidas ühiskond toimib ja
kellest koosneb**

Õpitulemused

Õpilane

- 1) teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute kokkupuudetest ja/või võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris;
- 2) mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas;
- 3) teab võimalusi, kuidas nii kodanikud kui ka mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
- 4) oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;
- 5) loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;
- 6) märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt;
- 7) oskab läbi näidete toomise selgitada soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele ja võimalustele;
- 8) võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel;
- 9) mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul;
- 10) märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;
- 11) selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit;
- 12) toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris;
- 13) mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuriline- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet;
- 14) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
- 15) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;
- 16) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;
- 17) seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega;

	<p>18) oskab läbi näidete toomise selgitada soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele ja võimalustele;</p> <p>19) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;</p> <p>20) analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpituatsioonis ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.</p> <p>Õppesisu Soolised, ealised, rahvuslikud, usulised, varanduslikud jms. rühmad ühiskonnas. Sotsiaalne kihistumine ja selle põhjused. Sotsiaalne sidusus ja tõrjutus. Erivajadustega inimesed. Sallivus.</p>
<p>Meedia ja teave</p>	<p>Õpitulemused Õpilane</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks; 2) tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud; 3) mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust erimeelsuste puhul; 4) märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi; 5) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale; 6) hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid 7) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale. <p>Õppesisu Ajakirjandus ja selle roll ühiskonnas (informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, meelelahutus jm), ajakirjanduse vastutus avaliku arvamuse kujundamisel ühiskonnas. Erinevat tüüpi meediasisu. Teabe tõlgendamine ja kriitiline analüüs. Avaliku elu tegelased. Reklaam ja selle kasutamine. Infosõda. Väärinfo Avaliku ja eraelu piirid, poolavalik sfäär. Kommunikatsioonivabaduse piiramine (ajakirjandus ja võrgukeskkonnad, legaalsed ja tehnoloogilised piirangud). Meediamajanduse põhitõed.</p>

	<p>Oma kooli leht, kohalikud ja üleriigilised ajalehed, ajakirjanduse elektroonilised väljaanded jne. Kommunikatsiooni eetika.</p>
<p>Demokraatlik riik ja valitsemine</p>	<p>Õpitulemused</p> <p>Õpilane</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur; 2) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; 3) teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid; 4) analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel; 5) selgitab avaliku konkursi tähtsust; 6) märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma; 7) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid; 8) selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet; 9) nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid; 10) teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid. 11) nimetab põhiseaduse abil kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid; 12) teab võimalusi, kuidas nii kodanikud kui mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist; 13) analüüsib enda võimalusi kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel <p>Õppesisu</p> <p>Demokraatia aluspõhimõtted ja väärtused. Vabad valimised. Demokraatlikud sekkumisvõimalused otsustusprotsessidesse (nt allkirja andmine petitsioonile või rahvaalgatusele; osalemine miitingutel ja marssidel; toodete teadlik boikoteerimine; streikimine; ühiskonnakriitika avaldamine; osalemine erakonna tegevuses; hääletamine valimistel ja referendumitel).</p> <p>Võimude lahususe ja tasakaalustatuse printsiip. Seadusandlik, täidesaatev ja kohtuvõim. Avalik sektor.</p>

	<p>Õigusriik. Seadusloome. Kohalik omavalitsus. Põhiseadus. Põhiseaduslikud institutsioonid. Riigikogu koosseis ja ülesanded. Valitsuse moodustamine ja ülesanded. Vabariigi President. Kontrollorganid: õiguskantsler, riigikontroll. Kohus. Õigussüsteem: Eesti kohtusüsteem. Õigusaktide kasutamine. Alaealiste õiguslik vastutus. Kodakondsus. Eesti kodakondsuse saamise tingimused. Kodanikuõigused ja -kohustused. Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud, kodakondsuseta isikud ning kolmandate riikide kodanikud, nende õigused ja kohustused Eestis Erakonnad. Erakonna ülesanded demokraatlikus riigis. Eesti parlamendierakonnad Valimised. Valimiste üldine protseduur. Kandidaadid ehk valitavad ja hääletajad ehk valijad; nende rollid. Valimiskampania. Teadlik hääletamine Eesti Euroopa Liidu liikmena.</p>
<p>Kodanikuühiskond</p>	<p>Õpitulemused Õpilane</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel; 2) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; 3) teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris; 4) teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest; 5) teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist; 6) analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel; 7) teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt. 8) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid kodanikuühiskond, vabaühendus, kodanikuosalus, kodanikualgatus; 9) mõistab kodanikuühiskonna ja vabaühenduste toimimise põhimõtteid ning eesmärgi; iseloomustab kodanikuühiskonna rolli demokraatia tagamisel;

	<p>10) oskab kasutada tegutsemisvõimalusi kodanikuühiskonnas; analüüsib probleeme ning pakub lahendusi;</p> <p>11) algatab ja toetab koostööd ühiste eesmärkide seadmisel ning elluviimisel.</p> <p>Õppesisu Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned. Vabaühendused ja MTÜ-d. Kirik ja usuühendused. Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Kodanikuajakirjandus. Vabatahtlik tegevus, kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse. Noorte osalusvõimalused. Õpilasomavalitsus ja õpilasorganisatsioonid. Noorteprojektid. Käitumine kriisiolukordades.</p>
<p>Majandus</p>	<p>Õpitulemused Õpilane</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist; 2) teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse; 3) teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest; 4) järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid. 5) analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused; 6) analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest. 7) analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist; 8) selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale. <p>Õppesisu Turumajanduse põhijooned. Nõudmine ja pakkumine. Konkurents. Tootlikkus ja kasum. Ettevõtluse vormid: AS, OÜ, FIE. Ettevõtluse roll ühiskonnas. Ressursside jagunemine maailmas Riigi roll majanduses: planeerimine ja regulatsioon. Riigieelarve. Maksud, maksustamise põhimõtted. Tulude ümberjagamine. Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus. Aus maksumaksmine. Sotsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus.</p>

	<p>Tööturg. Tööturu mõiste. Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Tööõigus. Hõivepoliitika, tööturu meetmed tööandjatele ja tööotsijatele. Erinevast soost, erineva haridustaseme ning töö- ja erialase ettevalmistusega inimesed tööturul.</p> <p>Isiklik majanduslik toimetulek. Eesmärkide seadmine ja ressurside hindamine. Palk ja palgaläbirääkimised. Isiklik eelarve. Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus. Säästmine ja investeerimine. Laenamine. Tarbijakäitumine, säästlik ja õiglane tarbimine. Tarbijakaitse kaupade ja teenuste turul. Tootemärgistused. Isiklik ettevõtlus ja sotsiaalne ettevõtlus.</p>
<p>Eesti ja maailm</p>	<p>Õpitulemused</p> <p>Õpilane</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid; 2) selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid; 3) teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma; 4) toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga; 5) teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega. <p>Õppesisu</p> <p>Eesti ja Euroopa Liit. Euroopa Liidu toimimine. Eesti ja teised rahvusvahelised organisatsioonid (NATO, ÜRO jt)</p>